
El poble d'Ollers i el veïnat d'Espàsens,

 a final del segle XVIII

ROSA CONGOST

Tots els biògrafs ho apunten. Baldiri Reixac era fill de pagès. Ell mateix es defineix com a tal el 1778 en el seu testament: «Jo Baldiri Reixach Prebere y Rector de la Iglesia Parroquial de Sant Martí del Lloch de Ollers del bisbat y corregiment de Gerona fill legitim y natural de Joan Reixach quo Pages del lloc de Bitlloch vall de Aro y de Maria Reixach y Carbó, conjuges difunts...». Però, què volia dir ser fill de pagès al segle XVIII gironí? La majoria de la població rural no «ostentava» aquest títol. Avancem-nos: ser fill de pagès –així, sense adjectius– volia dir, sobretot, i bàsicament, ser fill d'un propietari de mas (o de masos). Però hi havia masos rics i masos pobres, i hi havia propietaris de masos que no treballaven la terra. A final del segle XVIII la majoria de masos no eren habitats pels seus propietaris sinó pels masovers. Hi havia, doncs, fills de pagesos masovers. I, en últim lloc, però no el menys important, encara hem de tenir en compte una altra realitat: una gran part de la població rural gironina del segle XVIII no havia nascut en un mas.

El món rural gironí era un món habitat per propietaris i masovers, per gent rica i gent pobra. Baldiri Reixac no vol que cap veí d'Ollers o d'Espàsens se senti discriminat el dia del seu enterrament:

«...y que en lo die de mon entierro, y de las honras se convida a, un de todas las casas de Ollers, y del veynat de Espasens, tant si son Pobres, com si son Richs, y del si son Masovers com si son Propietaris, y que, a tots sels donia refecció corporal, y en lo die de las honras lo pa vulgo dit de memorias qual tambe vull se donia als servidors, y servidoras, lo pes del qual sie, a coneguda de dit Reverent Joan Jofra mon manumissor y pera que tots los convidats pugan junts rebre la refecció, dispo que en cas no cabian en la sala de la casa de la Rectoria, y de Sant Sebastia los aconduescan en las salas de casa Masó..., que

en lo die de las honras se done per caritat als Pobres, a cadahu que acudiran vuit diners Barc. o tres quartos...» (1).

Abans, Baldiri Reixac havia elegit com a marmessors el reverend Joan Jofra –fill d'un seu cosí germà, rector de Galliners– i Josep Costal, el pagès masover del mas Llobet d'Ollers. Pel que sembla, abans de viure al mas Llobet, Josep Costal havia estat el criat de Baldiri Reixac. El rector, agraït que «per lo espay de quinze o setze anys junt ab sa muller Catharina me han servit be», no oblida, en el moment de redactar el testament, les filles del matrimoni:

«nadas y criadas algun temps en ma casa en que sos pares me serviren y ser ellas pobres, y sos pares un pobre masover del mas Llobet, deix y llego a casa una de elles vint y cinch lliuras porque pugan ab major facilitat esser colocadas en matrimoni carnal o espiritual disposant que lo dine sie depositat en la caixa del Armari de la playa de la Iglesia de Ollers y quant alguna se casia li donian vint y cinch lliuras».

En el moment de la seva mort, el criat del rector era Mateu Matas. Ell i la seva muller, Teresa Matas, rebran les «vint y cinch lliuras per la soldada del any en que moriré sino las hauré pagat». I a Sibina Costabella «donzella criada mia» deixa cinquanta lliures «en fet y collocació de son matrimoni carnal o espiritual». A més, «per quant Matheu Matas, y Theresa Matas sa muller son Pobres y entran ja a la vellesa y no tenen fill que los puga sustentar y han patit molts treballs per mi y que espero ne rebran molts mes y mes graves de assi en avant si ells me serveixen de criat i criada en lo die de ma fi pagadas mas obligacions y disposicions sobrefetas de tots molts bens que tindrè y me restaran sen utilian durant llur vida y ne fassen a llurs voluntats ab la llibertat que si ho han menester so pugan vendre tot per llur servey y lo que sobria seguida llur fi sen degan celebrar, missas per la mia anima y demes a qui tinga obligacio declarant que dono a dit Reverent Joan Jofra plena facultat per a vendre el encant o sens ell tots los Bens que tindrè comensant peraquells que serán menos utils a dit Matas y sa muller».

A Vostre Seignoria Magestat de d'auç ofrecend, y conuoguo s'ia la p'roceda Ch'ca, que per instruccio porfeta dels Mayors que estadau, he ab' conuocada, y g'ra a firma. Yo c'ra yo, como Ch'ca y Mayor, como lo dizeis, y dizeis, que muchos uos. Vos me los faceo dar, y de Vos d'ir' r'uer'era instruyendo; y v'nera yo a los Masos, que son en lo may, porque Vos amo, que los ha instruy en las cosas de sus m'eres, y que los ha de, y conuoc' la v'eda, p'roceda, y r'uer'era, que r'uer'era, los que ent'ra a la conuoc' y v'edancia de uno, y otro p'roceda, porque cada un per su parte conuoc' a la instruccio, y p'roceda de sus m'eres, y p'roceda de v'ostre Señ, n'cessaria que conuoc' una p'roceda intelligencia, y una r'uer'era v'oluntad; y p'roceda.

La relació ens indica que a Ollers hi havia catorze veïns majors de 16 anys que no satisfien cadastre, és a dir, no tenien casa pròpia. Sis d'ells són classificats sota la rúbrica «jornalers y criats». Malauradament, en la llista no es distingeix entre «jornalers caps de família», que podien viure de forma autònoma en cases de lloguer, i «mossos» que vivien en els masos. En tot cas, si la llista s'hagués confeccionat el 1781 hagués inclòs Mateu Matas, el criat que Baldiri Reixac esmenta en el testamet. Per últim, vivien a Ollers vuit «fills de família» —és a dir, vuit fills majors de 16 anys que vivien amb els seus pares. A la llista d'Espàsens consten quatre individus sota aquest epígraf. En un i altre lloc, podem deduir, pels cognoms que tenen aquests subjectes, que es tractava de fills de pagesos propietaris de masos (en cinc casos) o bé de pagesos masovers (en cinc casos). Un altre fill de família portava el cognom del nou rector.

Queda clar, doncs, que els fills dels masos —propietaris o masovers— es quedaven, probablement fins a l'edat del matrimoni, en la unitat d'explotació; en els masos hi havia feina per a ells. En canvi, no trobem fills de menestrals vivint amb els seus pares. El fenomen es repetia arreu i mereix un comentari: de molt joves, els fills i les filles dels petits propietaris de terres (dels que aquí s'anomenen menestrals) abandonaven la casa dels pares per a llogar-se com a treballadors en els masos d'altres pobles (no fos cas que els fills s'enyoressin i s'escapessin a la casa que els havia vist néixer). Les poques terres de què disposaven les economies familiars dels anomenats menestrals no permetien alimentar tots els fills; a més, les cases de menestrals no semblaven estar preparades perquè hi visquessin més d'un home i una dona adults.

Les dades que aporten les llistes d'Ollers i Espàsens —com les de la majoria de pobles del corregiment de Girona— no només ens ajuden a entendre la polarització social que hi havia en el món rural gironí, sinó que ens permeten entendre i contextualitzar algunes de les reflexions de Baldiri Reixac. En remarcarem dues:

a) la primera, el fet que Baldiri Reixac parteixi en l'inici de la seva obra d'una separació clara entre dos tipus de minyons i dos tipus d'educació:

«jo no pretench, que tots los Pares degan instruir à sos Fills en lletras humanas, perque açò es cosa impossible à molts Pares y Fills, sino que pretench, que tots los Pares dehen instruir à sos Fills en las reglas de la Religio Christiana, y procurar que tots tingan bons costums, com son, esser modestos, mansos, y humils, caritatus, envers lo proxim, aficionats à la freqüencia de Sagrments, y à las demás cosas de la Religio Catholica, perque açò tots los Pares ho poden fer, y ho deuen fer, per pobres que sian. Pero lo ensenyar, è instruir als Fills en las sicencias, y lletras humanas, encara que sia cosa molt util, y convenient tant als Pares com als Fills, pero no es cosa possible à molts Pares, y Fills; perque per donar los Pares aquesta instruccio à sos Fills, es necessari que tingan bens pera sustentar à sos Fills, ò que los Fills confiats en la Misericordia Divina, se busquen lo aliment, quant son fora del estudi, y aixis aquesta instruccio la deixa Deu à la possibilitat, y ilibertat dels Pares, y aixi mateix dels Fills» (3).

b) la segona, que deriva d'aquest punt de partida, és la freqüència amb què Baldiri Reixac parla dels domèstics de les cases dels minyons. D'una banda, no convé que els minyons tractin amb els criats:

El mas Reixac de Bell-lloc,
l'any 1923.

